

**ORD. PROF. DR. A. SÜHEYL ÜNVER'İN
GELENEKSEL TÜRK KİTAP SANATLARI TARİHYAZIMINA
KATKISI: NECMEDDİN OKYAY DEFTERLERİ**

**ORD. PROF. DR. A. SÜHEYL ÜNVER'S CONTRIBUTIONS
TO THE HISTORIOGRAPHY OF TRADITIONAL TURKISH ARTS OF
THE BOOK: NOTEBOOKS ON NECMEDDİN OKYAY**

Aslıhan Erkmən*
Pınar Atayol**

Öz

Bu makale, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in arşivi aracılığıyla geleneksel Türk kitap sanatları tarihyazımına katkısını konu almaktadır. Hekim, tıp tarihçisi, bilim tarihçisi, sanat tarihçisi, ressam ve müzehhip Profesör Ünver yaşamı boyunca geleneksel sanatların korunması gayesiyle yoğun araştırmalar gerçekleştirmiştir. Üretkenliği, ilgi alanlarında oluşturduğu zengin arşivi üzerinden izlenebilmektedir. Türk kültürünün bilgi hazinesi niteliğindeki arşivinin Türk sanat tarihyazımı ve geleneksel kitap sanatları alanındaki yeri bugüne kadar ayrıntılarıyla incelenmemiştir. Bu çalışma, belirtilen alandaki boşluğu doldurmaya yönelik bir girişimdir. Bu bağlamda arşivde bulunan Hezarfen Hattat Necmeddin Okyay ile ilgili hazırlanmış defter ve dosyalar incelenmiştir. Ayrı olarak hazırlanmış üç defterin yanı sıra dosyalar içinde yer alan diğer defterlerle birlikte toplam sekiz defter; içindeki belge sayıları beş yüzü aşan beş farklı dosyada bulunan notlar, kayıtlar, eserler, fotoğraflar örneklem olarak ele alınmıştır. Tüm belgeler, içerikleri, sanat tarihi açısından önemleri ve geleneksel kitap sanatlarına katkıları bağlamında değerlendirilmiştir. Ağırlıklı olarak Süheyl Ünver'in Necmeddin Okyay ile gerçekleştirdiği sohbetler sırasında tuttuğu notlardan ve kendisinden temin ettiği bir kısmı orijinal eserlerden oluşan bu belgeler, geleneksel Türk kitap sanatları alanında engin bir bilgi kaynağı durumundadır. Necmeddin Okyay evrakı üzerinde gerçekleştirilen söz konusu araştırma öncelikle sözlü tarihin yazılı hale getirilmesi açısından önem

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Güzel Sanatlar Bölümü, Taşkılla Binası, Taksim 34437 İstanbul / Türkiye. erkmena@itu.edu.tr

** Sanat Tarihiçisi, Bağımsız Araştırmacı, İzmir / Türkiye. pınaratayol@gmail.com

taşımaktadır. Daha önce yapılan yayınlarda bu belgeler ve bilgiler kaynak olarak kullanılmışsa da ilk kez bu çalışmayla bütüncül olarak değerlendirilmektedir. Buna ek olarak yürütülen genel arşiv çalışması, Süheyl Ünver'in birçok farklı konuda aynı titizlikle oluşturduğu verinin zenginliğini de ortaya koymuştur. Tamamı henüz ayrıntılı olarak incelenmeyen veya konular halinde bir araya getirilmeyen bu bilgilerin derlenmesi, sadece kitap sanatları için değil, geleneksel sanatların değişik alanları için de kıymetli bilgileri geleceğe taşıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Süheyl Ünver, Necmeddin Okyay, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarihyazımı, Geleneksel Türk Kitap Sanatları*

Abstract

This article focuses on Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver's contributions to the historiography of traditional Turkish arts of the book via his archive. A medical doctor, medicine historian, science historian, art historian, artist and painter Professor Ünver has conducted extensive research on the safeguarding of traditional arts throughout his life, being one of the preeminent actors of the Turkish artistic and cultural environment of the twentieth century. His productivity can be traced through his rich archive on all of his interests. This archive serves as a treasury of the Turkish culture. However, it has not been fully studied by means of its importance for the historiography of Turkish arts of the book. This study is an attempt to fill the gap in the specified area. Thus, the notebooks and files on polymath calligrapher Necmeddin Okyay has been studied in detail. In total eight notebooks (including five in the files and three separate notebooks) and over five hundred documents (including notes, records, artworks, photographs) were detected in the archive, which were then evaluated by their content, art historical importance, and contribution to the arts of the book. These documents, which predominantly consist of notes taken by Süheyl Ünver during conversations conducted with Necmeddin Okyay and many original records acquired from Okyay as well as other artworks, are a profound source of knowledge with regards to traditional arts of the book. This present research is primarily of importance since it puts the oral historical information in writing. Although these documents and information were used as a reference in many of the previous literature, they are for the first time holistically analyzed with this study. Furthermore, the general evaluation of the archive revealed that Süheyl Ünver collected data on many other subjects in the same manner. Detailed study of this extensive archive as a whole or compilation of this vast amount of information into topics will not only carry valuable information on

the arts of the book to the future, but will also serve as a key source for different fields of traditional arts.

Keywords: *Süheyl Ünver, Necmeddin Okyay, Süleymaniye Library, Historiography, Traditional Turkish Arts of the Book.*

Bu makale, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in bir ömür boyunca gerçekleştirdiği Türk kültürü merkezli araştırmaları sonucu oluşturduğu arşivi aracılığıyla, geleneksel Türk kitap sanatları tarihyazımına katkısını konu almaktadır. Bu bağlamda, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (SYEK) "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Arşivi"nde bulunan Hezarfen Hattat Necmeddin Okyay ile ilgili defter ve dosyaların incelendiği çalışmanın sonuçlarını ortaya koymaktadır.¹

Süheyl Ünver, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel dünyasının şekillenmesinde ve tarihi sürekliliğin sağlanmasında önemli çalışmalar yapmış olan çok yönlü bir bilim, sanat ve düşünce insanıdır. Yaptığı yoğun araştırmalar, verdiği eğitimler ve gerçekleştirdiği yayınlarla geleneksel Türk sanatlarının bilgi birikiminin günümüze ulaşmasında ve bu sanatların yaygınlaşmasında büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ardında bıraktığı mirasın en önemli bölümü, Türk kültürü ile ilgili oluşturduğu binlerce defter ve yüzbinlerce nottan oluşan zengin arşividir.

Süheyl Ünver Arşivi günümüzde çeşitli kişi ve kurumlar arasında dağılmış durumdadır. Arşivin Türk sanat tarihi ile ilgili notlarını içeren bölümü SYEK'e bağışlanmıştır ve günümüzde "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Araştırma Merkezi"nde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Arşivin Türk kitap sanatları tarihyazımındaki yeri bugüne kadar incelenmemiştir. Bu çalışma kapsamında, Süheyl Ünver'in arşivi aracılığıyla anılan konuya nasıl bir katkı sağlandığı sorusuna cevap aranmaktadır. Yeni incelemelere bir itici güç olması hedeflenen araştırma söz konusu boşluğu doldurmak üzere bir girişimdir.

Bu bağlamda öncelikle SYEK'teki Süheyl Ünver Arşivi incelenmiştir. Süheyl Ünver Arşivi'nde bulunan Hattat Hezarfen Necmeddin Okyay defter ve dosyaları, bu arşivin geleneksel Türk kitap sanatları tarihyazımına katkısı bağlamında örneklem olarak ele alınmış ve tüm belgelerin detaylı analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada temel kaynak olarak arşiv belgeleri kullanılmıştır. Gerçekleştirilen kapsamlı taramada Necmeddin Okyay ile ilgili üç defter ve beş dosya tespit edilmiştir. Okyay biyografisi ve Okyay-Ünver ilişkisi ile ilgili bölümlerde sunulan bilgiler de çoğunlukla Süheyl Ünver Arşivi'ne dayandırılmıştır.

¹ Pınar Atayol, **Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Geleneksel Türk Sanatları Tarihyazımına Katkısı: Necmeddin Okyay Defterleri**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver (1898-1986)

Süheyl Ünver (F.1) 17 Şubat 1898'de İstanbul Haseki'de doğar. Tıp eğitimi alır ve 1973 yılına kadar mesleğini üniversite bünyesinde sürdürür. Tıp Fakültesi'ne giderken bir yandan da Medresetü'l-Hattâtîn'e² devam eder; dönemin ünlü sanatkârlarından dersler alır (F.2). Türk süsleme sanatları alanda verdiği eğitimleri İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Tezyini Sanatlar Şubesi'nde, Topkapı Sarayı Nakkaşhanesi'nde ve Tıp Tarihi Enstitüsü'nde sürdürür. Bir yandan sanatçı olarak özellikle tezhip ve minyatür çalışmalarına devam ederken, diğer yandan geleneksel Türk sanatlarına ait örnekler toplar, tasnifler ve arşivini oluşturmaya başlar. Hayatı boyunca bilimsel ve sanatsal çalışmalarına ara vermeyen Ünver, 14 Şubat 1986 tarihinde İstanbul Kalamış'taki evinde vefat eder.³

F.1- Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver. (Taha Toros Arşivi)

² Medresetü'l-Hattâtîn, hüsn-i hat ile İslâm kitap sanatlarının öğretim ve eğitimi için 1914'te İstanbul'da kurulan bir Osmanlı eğitim kurumudur. Cağaloğlu'nda Bâb-ı Âli yokuşunda Evkaf-ı İslamiye Müzesi'ne bağlı olarak hizmete açılan bu sanat okulunda dönemin en değerli üstat hocaları görev yapmıştır. Aradaki kopukluklara ve öğretim farklılığına rağmen Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Medresetü'l-Hattâtîn'in bugünkü devamı niteliğindedir. (Bkz: M. Uğur Derman, "Medresetü'l-Hattâtîn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2003, s. 341; İsmet Parmaksızoğlu, "Medresetü'l-Hattâtîn", **Türk Ansiklopedisi**, C. 23, Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 380).

³ Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in hayatına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Ekrem Kadri Unat, "Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Hayatı ve Türk Tıp Tarihi Kurumuna Hizmetleri", **Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986)**, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul, 1986; Gülbün Mesara, "A. Süheyl Ünver'in Medresetü'l-Hattâtîn Yılları ve Ötesi", **Antik Dekor**, 17, 1992, s. 60-64; Ahmet Güner Sayar, **A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898 - 1986**, Ötüken, İstanbul, 2011; Ahmet Güner Sayar, "Ünver, Ahmet Süheyl", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, s. 350-352.

Seksen sekiz yıllık yaşamı boyunca, bir insan ömrüne sığması inanılmaz üretkenlikte çalışarak yurt içi ve yurt dışında yoğun araştırmalar yapmış olan Ünver sanatsal anlamda, altmış bin civarında yazma eseri fiziksel olarak incelemiş, iki bine yakın yayın yapmış⁴, beş binin üzerinde sanat eseri üretmiş (F.3), kırk yıllık akademik hayatı boyunca ise binlerce öğrenci yetiştirmiştir. Gelecek nesillere bırakmak üzere Türk kültürü ile ilgili gördüğü ve duyduğu her şeyi kayıt altına alması sayesinde çok zengin bir notlar arşivi kuran Ünver, her şeyi bilmekten ziyade neyin nerede olduğunu bilmenin önemine inanmıştır. Ünver'in Türk milletine bıraktığı en büyük miras, Türk kültürünün hazinesi niteliğindeki bu zengin arşividir.

F.2- Medresetü'l- Hattâtîn mezuniyet töreni, 1923. (Ayaktaki kişilerden, soldan üçüncü, başında fes olan Süheyl Ünver) (Gülbün Mesara Arşivi)

⁴ Süheyl Ünver'in yayınları ile ilgili en kapsamlı çalışma için bkz: Gülbün Mesara, Aykut Kazancıgil, Ahmet Güner Sayar, **A. Süheyl Ünver Bibliyografyası**, İşaret, İstanbul, 1998.

F.3- Süheyl Ünver tezhibi, çiçek buketleri. (Sayar, 2011)

Süheyl Ünver Arşivi

İmrenilecek bir çalışma azmi ve çok geniş bir araştırma ufkuna sahip olan Ünver, yurt içinde ve yurt dışındaki belli başlı kütüphanelerde görme imkânı bulunduğu yazma eserlerle ilgili notlar tutmuş, defterlerine kaydetmiş ve tezyinat çalışmalarından örnekler almıştır.

Süheyl Ünver defterlerini ve defter haline getirilmemiş diğer malzemenin önemli bir kısmını oluşturan kültür ve sanat tarihi ile ilgili notlarını SYEK'e, arşivinin bilim tarihiyle ilgili kısımlarını Kandilli Rasathanesi'ne, tarihle ilgili arşivini ve suluboya resimlerini Türk Tarih Kurumu'na, şahsi kütüphanesi ve tıp tarihiyle ilgili belgelerini ise Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ne bağışlamıştır. Bunların dışında kızı Gülbün Mesara'da henüz tasnif edilmemiş pek çok belge ve eser bulunmaktadır.⁵

Süheyl Ünver'in isteği doğrultusunda, SYEK'te kendisine ait tüm bağışların konulabileceği müstakil bir oda ayrılmıştır (F.4) ve Süheyl Ünver Koleksiyonu'nda bulunan binlerce arşiv malzemesi burada zarflar içinde saklanmıştır. Arşivde 2012 yılında konservasyon çalışmalarına başlanmıştır; arşivdeki malzeme temizlenerek, koruma altına alınmıştır.⁶ Konservasyon çalışması ve buna paralel başlatılan dijitalleştirme faaliyeti 2015 yılı itibarıyla tamamlanmıştır.⁷

⁵ Sayar, a.g.e., s. 351.

⁶ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Arşivinin Düzenlenmesi, İstanbul, 2014.

⁷ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süheyl Ünver Koleksiyonu Konservasyonu, İstanbul, 2015.

F.4- Süleymaniye Kütüphanesi'nde Süheyl Ünver için hazırlanan odanın açılış günü. 20 Haziran 1988 saat 14:30 (Soldan sağa: Prof. Dr. Çiçek Derman, Prof. h.c. Uğur Derman, Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar, Meliha Altay, Tülay Tozanlı Ölez, Prof. Dr. Emine Atabek (1914-2000), Prof. Dr. Muammer Dizer (1924-1993), Prof. Dr. Arslan Terzioğlu (1938-2013), Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Muammer Ülker (1932-2017) (Çiçek-Uğur Derman Arşivi)⁸

SYEK Süheyl Ünver Arşivi araştırmacılara birçok konuda önemli bilgiler sunmaktadır: Arşivde Ünver'in Türk kültür ve sanat tarihi ile ilgili kendi tuttuğu notların yanı sıra hat ve tezhip örnekleri, minyatürler, kalıplar, levhalar, çizimler, fotoğraflar gibi orijinal belgeler ile dergi, makale, kitapçık, davetiye, gazete kupürü ve mektup gibi *efemera*⁹ yer almaktadır. Arşivdeki notların büyük çoğunluğu Arap harfleri ile tutulmuştur. Defter ve dosyalarda sosyal tarih, kültürel tarih, sanat tarihi, şehir ve mimarlık tarihi, tıp tarihi gibi alanlarda başvurulabilecek envanter bulunmaktadır. Hat, tezhip, ebru, ciltçilik, kâğıt türleri, yazı çeşitleri ve divitçilik ile ilgili biriktirmiş olduğu notları, makaleleri ve çağdaşı olan önemli

⁸ Fotoğraf ilk kez yayımlanmaktadır. Bizimle paylaşan ve yayımlanmasına müsaade eden Çiçek-Uğur Derman hocalarımıza teşekkür ederiz.

⁹ Sanatsal ya da maddi değer olmayan, gündelik nitelikteki, geçici her türlü basılı kâğıt parçaları (poster, kupür, broşür, davetiye, bilet, etiket, vb.) için kullanılan Yunanca kökenli sözcük. (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/ephemera>, 10.01.2018)

sanatçılara dair yazdığı hatıraları, Süheyl Ünver Arşivi'ndeki koleksiyonları eşsiz kılmaktadır.

Süheyl Ünver Arşivi'ndeki geleneksel Türk sanatları ve sanatkârları ile ilgili tüm defter ve dosyaların gözden geçirildiği arşiv taraması sonucu Necmeddin Okyay ile ilgili verilerin araştırma için yeterli hacim ve nitelikte olduğu görülmüştür. Söz konusu defter ve dosyalar hakkında daha önce herhangi bir çalışma yapılmamış olması da önemli bir özellik olarak belirlenmiştir. Ayrıca literatür taraması sırasında karşılaşılan bir makalede yer alan "Dr.Süheyl Ünver'in Hattat Necmeddin Okyay hakkındaki notları detaylı olarak incelendiği takdirde pek çok anı, belge vs. gün ışığına çıkarılabilecektir" ifadesi¹⁰ de seçimde yönlendirici olmuştur.

Hezarfen Mehmed Necmeddin Okyay (1883-1976)¹¹

Mehmed Necmeddin Okyay (F.5), Türk kitap sanatlarının klasik tarzda yetiştirmiş son büyük ustasıdır.¹² Okyay'a hattatlığının yanı sıra, ebru ve âhâr yapımında, ciltçilikte, mürekkep yapmakta, gül yetiştiriciliğinde, okçulukta, tarih düşürmekte ve benzeri sayısız alandaki ustalığı nedeniyle "hezarfen" unvanı verilmiştir. Meydana getirdiği çok sayıda eserin yanı sıra, tüm öğrendiklerini, bilgisini ve sanatını ilgilenen herkesle paylaşarak birçok ustanın yetişmesine de vesile olmuştur. Üstün vasıflara sahip bu büyük üstat oldukça mütevazı ve nüktedan bir kişilik, örnek bir insan, gerçek bir İstanbul efendisidir.¹³

¹⁰ Şule Aksoy, "Hezarfen bir Hattat, Necmeddin Okyay: Hayatı ve Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde Bulunan Kitapları", **Derman Armağanı/Derman Festschrift**, (Der. İrvin Cemil Schick), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 77.

¹¹ Aksi belirtilmedikçe Necmeddin Okyay ile ilgili makalede verilen bilgiler ve aktarılan anekdotlar A. Süheyl Ünver Arşivi'ndeki defterlerde yer alan verilerden derlenmiştir. Başka bir yerde bulunmayan bilgiler ayrıca dipnotta belirtilmiştir.

¹² Necmeddin Okyay'ın hayatı ile ilgili bkz: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 597-601; Şevket Rado, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul, (tarihsiz), s. 265; Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, 1999, s. 182-185; Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul, 2003, s. 311-315; M. Uğur Derman, "Hezarfen Hattat Üsküdarlı Necmeddin Okyay", **Üsküdar Sempozyumu I: Bildiriler**, (Haz. Zekeriya Kurşun), İstanbul, 2004, C. 2, s. 182-194; M. Uğur Derman, "Mehmed Necmeddin Okyay", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2007, s. 343-345.

¹³ Ahmet Süheyl Ünver, **Necmeddin Okyay (Dosya No: 679)**, SYEK Süheyl Ünver Arşivi, İstanbul.

F.5- Necmeddin Okyay evindeki gül bahçesinde, 19.06.1954.
(*Hattat Necmeddin Okyay*, Dosya No: 9, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

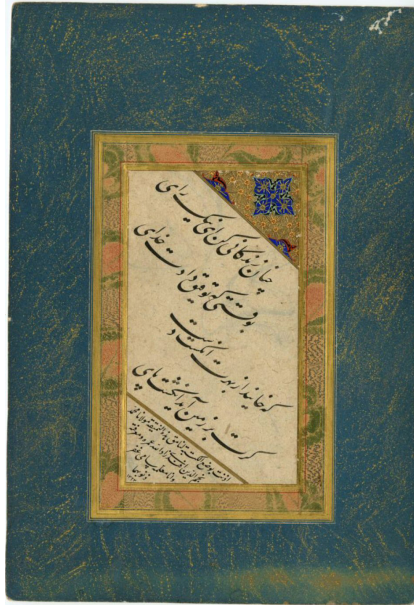
Necmeddin Okyay 29 Ocak 1883'te Üsküdar'ın Toygartepe semtinde doğar. Babası Üsküdar Mahkeme-i Şer'iyye başkâtibi ve Yeni Camii imam-hatibi Mehmed Abdünnebî Efendi, annesi Binnaz Hanım'dır. Rüştüyedekeyken rik'a, divanî¹⁴, celî divanî¹⁵ yazılarını öğrenerek icazet alır. Üsküdar İdadisi'ne giderken bir yandan da sülüs ve nesih öğrenmeye başlar. İdadi'yi bırakıp kendini tamamen sanata verir. 1907'de Üsküdar Yeni Camii ikinci imamı olur ve görevini birinci imam ve hatip olarak sürdürür. 1903 yılında ebru sanatının tek temsilcisi olan İstanbul Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi şeyhi Hezarfen Edhem Efendi'den (1829-1904) ebru, kâğıt boyama ve âhârlama yöntemleri, mühreleme, mürekkep yapımı, biraz da ince marangozluk öğrenir. Ebru sanatı ile ilgili çalışmalarını ileri seviyeye ulaştırdıktan sonra, o döneme kadar bilinen ebru çeşitlerine ek olarak stilize edilmiş çiçekli ebrular yapar. Süheyl Ünver'in önerisi doğrultusunda bu ebrulara "Necmeddin Ebrusu" adı verilir. Bunun dışında, "akkâse" veya "yazılı ebru" denilen ve kâğıda zamlı su ile yazdığı yazıların etrafına ebru yaparak uyguladığı ebru türünü de geliştirir.¹⁶

¹⁴ Necmeddin Okyay'ın divanî icazetnamesi (1898) ve rik'a icazetnamesi (1899) kopyalarına SYEK Süheyl Ünver Arşivi'nden ulaşılabilir Bkz: Ünver, **Dosya No: 9**.

¹⁵ Okyay'ın celî divanî icazetnamesinin (1899) aslı Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde (TİEM) bulunmaktadır (TİEM 4512a) (Bkz. Aksoy, **a.g.e.**, s. 77).

¹⁶ Ünver, **Dosya No: 9, 679 ve 680**.

Necmeddin Okyay, Edhem Efendi aracılığı ile dönemin meşhur hattatı Sami Efendi'nin (1838-1912) öğrencisi olur. 1905'te Sami Efendi'den ta'lik¹⁷ (F.6), 1906'da Filibeli Bakkal Hacı Ârif Efendi'den sülüs ve nesih icazetlerini¹⁸ alır (F.7). Medresetü'l-Hattâfîn'de Hacı Kâmil (Akdik, 1861-1941) Efendi'den sülüs hattını ilerletir; Tuğrakeş İsmail Hakkı (Altunbezer, 1873-1946) Bey'den celî sülüs ve tuğra meşkeder (F.8). İsmail Hakkı Bey'den icazetini 1918 yılında alarak Medresetü'l- Hattâfîn'in ilk mezunları arasına girer.¹⁹ Okyay eserlerinin çoğunluğunu, Sami Efendi'nin tavsiyesi üzerine yöneldiği ta'lik ve celî ta'lik hattında verir.²⁰

F.6- Necmeddin Efendi'nin Sami Efendi'den aldığı ta'lik icazetnamesi,
Hicri 1323 (Miladi 1905) tarihli. Tezhip: Bahattin Tokatlıoğlu (1866-1939)
(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

¹⁷ Necmeddin Okyay'ın ta'lik icazetnamesi (1905) kopyasına SYEK Süheyl Ünver Arşivi'nden ulaşılabilir Bkz: Ünver, **Dosya No: 9**. İcazetnâmenin aslı bugün Uğur Derman Koleksiyonu'ndadır.

¹⁸ Necmeddin Okyay'ın sülüs ve nesih icazetnamesi (1906) kopyasına SYEK Süheyl Ünver Arşivi'nden ulaşılabilir Bkz: Ünver, **Dosya No: 9**. İcazetnâmenin aslı TIEM'dedir (TIEM 4512b). Bkz. Aksoy, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁹ Necmeddin Okyay'ın Medresetü'l-Hattâfîn'den mezuniyet diploması / celî sülüs icazetnamesi (1918) kopyasına SYEK Süheyl Ünver Arşivi'nden ulaşılabilir Bkz: Ünver, **Dosya No: 895/72**.

²⁰ Ünver, **Dosya No: 9, 679 ve 680**.

F.7- Necmeddin Efendi'nin Filibeli Bakkal Hacı Arif Efendi'den aldığı sülüs ve nesih icazetnamesi, Hicri 1324 (Miladi 1906) tarihli (TİEM 4512b) (Kopyası *Hattat Necmeddin Okyay*, Dosya No: 9, SYEK Süheyl Ünver Arşivi'nde)

F.8- İzmir Fuarı'nda Tuğrakeş İsmail Hakkı (Altunbezer) (sol başta) ve Necmeddin Efendi (sağ başta), 1924.
(*Zarflar/Necmeddin Okyay*, Dosya No: 895/72, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

1905'te Sultan Abdülaziz'in (s. 1861-1876) okçubaşısı Seyfeddin Efendi'den okçuluk sanatını öğrenen Necmeddin Okyay, yay ve ok yapımı bilgisini de edinir. Geleneksel okçuluk sporu ve sanatını tanıtmak için çok çalışır ve bu sanatı meraklılara heyecanla öğretir. 1934 yılında çıkarılan soyadı kanunu ile de Okyay soyadını alır.²¹ Klasik Türk ciltçiliğini de öğrenen Okyay, klasik tarzda kitap kapları ve deri yazı çerçeveleri üretir; 1927'de Tayyare Cemiyeti adına Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in lüks baskılı *Nutuk* nüshalarının her birine farklı desenlerle otuz adet şemse cilt hazırlar. Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki tamire ihtiyaç duyan değerli kitapların cilt bakımını gerçekleştirir. Okyay'ın, Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu başta olmak üzere birçok koleksiyonda şemse ciltleri bulunur.²² Süheyl Ünver'in "gül çapkını" dediği Necmeddin Okyay, aynı zamanda bir gül meraklısıdır.²³ El attığı tüm sanatlarda olduğu gibi gül yetiştiriciliğinde de kısa zamanda uzmanlaşır; katıldığı sergi ve yarışmalarda önemli dereceler kazanır.

Necmeddin Okyay, Medresetü'l- Hattâtîn'den mezun olmadan iki yıl önce, 9 Mayıs 1916'da, okula ebru, âhâr ve mühre hocası olarak tayin edilir. Aynı yılın Eylül ayında ise Süleymaniye'deki Kanunî Sultan Süleyman Mektebi'ne rik'a hocası olur. 1923 yılında buradan Erenköy ve Bostancı Zükûr Numûne Mektepleri'ne nakledilir. Medresetü'l- Hattâtîn 1925'te Hattat Mektebi'ne ve 1929'da Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi'ne dönüşüp, 1936'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne Türk Tezyînî Sanatlar Şubesi adıyla bağlandığında da Okyay, bu okullardaki hocalığına aralıksız devam eder. Akademi'de ebru ve âhârın yanı sıra klasik ciltçilik dersleri de verir.²⁴ Emekliliğe ayrıldığı 1948 yılından sonra da, kitap sanatlarını talep eden herkese öğretmeyi sürdürür. Doğuşu, yaşayışı, öğrenim hayatı, hocalığı ve üstatlığıyla başlı başına bir değer olan Hezarfen Necmeddin Okyay 5 Ocak 1976 tarihinde Üsküdar'da vefat eder.²⁵

²¹ Ünver, **Dosya No: 9, 679 ve 680.**

²² Ünver, **Dosya No: 9, 679 ve 680.** Necmeddin Okyay'ın mücellitliği ile ilgili bkz: Uğur Derman, "Necmeddin Okyay'ın Mücellidiğine Dair", **Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması. Tebliğler**, (Ed. Ali Rıza Özcan), İstanbul, 2014, s. 25-29; Çiçek Derman, "Necmeddin Okyay'dan kalan Cild Kalıbları", **Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması. Tebliğler**, (Ed. Ali Rıza Özcan), İstanbul, 2014, s. 30-36.

²³ Ünver, **Dosya No: 679.**

²⁴ Ünver, **Dosya No: 9, 679 ve 680.**

²⁵ Ünver, **Dosya No: 679.**

Süheyl Ünver ile Necmeddin Okyay İlişkisi

Süheyl Ünver'in 1916 yılında Medresetü'l-Hattâtîn'de ebru hocası olarak tanıştığı Necmeddin Okyay ile altmış yıl süren bir dostlukları olmuştur. Ünver, *1918 El Yazıları* ismini verdiği defterinde hocalarının ve meşhur hattatların el yazılarını toplar ve bu defterde Necmeddin Efendi'ye de yer verir (F.9). Necmeddin Efendi, defterde kendisine ayrılan bölümde resminin yanına şunları yazar:

Hattat Sami Efendi çıraklarından ve Üsküdar Yeni Camii şerif imamı hattat hafız Necmeddin Efendi üstadımız:

Ehl-i hattın nâmı âsârıyla dillerde kalır

Âdemi âsârıdır dillerde dâim andıran

Pek genç olduğu halde vücuduna nadiren tesadüf edilen zevat derecesinde kadirşinas muhibb-i sanatkâran bulunan Süheyl Bey kardeşimize, Fî 27 Temmuz Sene 1334

Medresetü'l-Hattâtîn ebrî muallimi Necmeddin.²⁶

F.9 - Necmeddin Efendi'nin Süheyl Bey'in hatıra defterindeki, resminin yanına yazdığı yazı (soldaki sayfanın üst kısmında).

(*1918 El Yazıları*, Defter No: 254, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

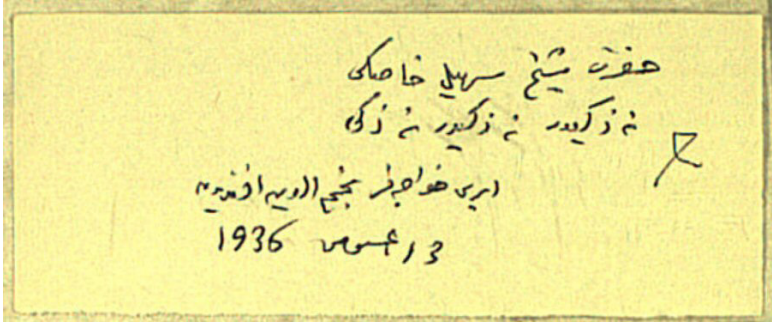
²⁶ Ünver, Defter No: 254.

Süheyl Ünver, Medresetü'l-Hattâtîn yıllarında hocasından, hocasının çok yönlülüğünden ve çalışkanlığından oldukça etkilenmiştir. 1923 yılında Medresetü'l-Hattâtîn'den mezun olurken, ikinci icazetnamesini hocası Necmeddin Efendi'den ebru üzerine almıştır. Ünver'in Medresetü'l-Hattâtîn'den mezuniyetinden sonra da hocasıyla yolları ayrılmaz, dostlukları pekişerek devam eder. Medresetü'l-Hattâtîn'in kurumsal gelişimi içinde uğradığı değişiklikler sonucu Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk Tezyini Sanatlar Bölümü olarak eğitime başlamasıyla, hem Ünver hem de Okyay bu okulda hoca olurlar ve Necmeddin Okyay'ın 1948 yılında emekli olmasına kadar Akademi'de birlikte görev yaparlar. Yine Ünver'in notları arasında, Necmeddin Okyay'ın Süheyl Bey'e yazdığı ve o yıllarda birbirlerine duydukları sevgi ve saygıyı yansıtan şu beyit yer almaktadır (F.10):

"Hazret-i şeyh Süheyl-i hasekî

Ne zekidir ne zekidir ne zeki

*Ebru hocamız Necmeddin Efendi'den, 13 Ağustos 1936"*²⁷.

F.10 - Necmeddin Okyay'ın Süheyl Ünver için yazdığı beyitin bulunduğu not, 13.8.1936. (Necmeddin Okyay, Dosya No: 679, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Vefatına kadar her zaman hocasının yanında olan Ünver'in, Okyay'ın ölüm haberini nerede ve nasıl aldığı da notlarında yer almaktadır:

Öğleden önce, grip olarak yatan 93 yaşında Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde üstadım (Necmeddin Okyay'ı) göndereceğim. Ah ne kadar üzülüyorum. Bu değerli hocamızın anneciğimin tabiriyle niye böyle bir sonu oldu. Üzgünüm üzgün vesselam.

²⁷ Ünver, Dosya No: 679.

*1976, 5 Ocak saat 4'te üstadımın vefatını Süleymaniye Kütüphanesi'nde öğrendim. Üzüldüm. Hakk rahmet eylesin. Çok büyük bir kayıp.*²⁸

Süheyl Ünver, çok sevdiği değerli hocasını defnettikten sonra, kendisiyle ilişkisi ve ondan edindiği bilgilerle ilgili kısa bir not kaleme alır ve arşivinde saklar:

Üstad Necmeddin Efendi Hazretleriyle münasebetim 1915'te Tıp Fakültesi'nin askeri kısmına girdim. Üç ay sonra tazminat vererek sivil'e yani fakülte idaresine girdim. 1916'da Hattat Mektebi'ne (Medresetü'l-Hattâtîn'e) yazıldım. Devam mecburiyeti yoktu. Orada Necmeddin hocamızı tanıdım. Vefatı tarihi olan Ocak 1976'ya kadar tam altmış sene sürdü.

Hemen her fırsatta kendisiyle temasımız asla aralanmadı. Hezarfen bir üstattı. Ondan biz yalnız ebru değil, okçuluk, gülcülük, cilt, kâğıt âherlenmesi, murakkâlar, oymalara kadar ta'lik yazısı hariç hemen her dalda yaptıklarıyla, nefis yazılar toplanması, Türk ince ve nefis yazılar tarihi ve sözlüğü üzerine çok sohbetlerimiz oldu.

Rahmetliye ne sorsak cevaplardı. Üsküdar tarihini, yaşantısını, mezarlıkları, folklorüne kadar neler neler öğrendik.

Bunları kendisini ziyaret edenlerin hilâfına onların dinlemekle yetinmeleri dışında her işittiğimi yavaş yavaş söylemelerini rica ederek kaydettim. Muazzam bir malzeme toplandı.

*Rahmetli her seferinde bilinmeyen yeni ve bir yerde yazılmayan çok mühim bilgileri bitmez tükenmezdi. 5 Ocak Pazartesi vefat etti. Süleymaniye Kütüphanesi'nde duydum. Çarşamba günü Üsküdar'da Yeni Camii'den namazı kılındıktan sonar Karacaahmet'te duvar dibinde kalabalık bir cemaatle getirildi. Ve ailesi mezarlığına defnedildi.*²⁹

Ünver, Okyay'ın vefatından birkaç gün sonra bu sefer kaybettiği hocasına bir mektup yazar. Mektubunun sonunda, birlikte geçirdikleri altmış yıl boyunca hocasından dinleyip kaydettiği muazzam not arşivinden yalnızca hattatlar ve yazıları ile ilgili sözlerini toplayıp Necmeddin Okyay adına bir eser hazırlama sözü vererek hocasıyla vedalaşır:

²⁸ Ünver, **Dosya No: 679**.

²⁹ Ünver, **Dosya No: 679**.

11 Ocak 1976

Necmeddin Efendi Üstadımıza mektup

Aziz Hocam;

Maşallah 92'yi tamamladın. Hakk'ın inayetine kavuştun. Artık sen zihinlerimizde eserlerinin elde buldukları nispette yaşatılacaksın. Bir zaman sen dünyada bir hakikattin. Şimdi hayal oldun diyecekler. Hayır, o zaman hayal idin, şimdi benim telakkimce hakikat oldun.

Artık siz bizim fikir cennetimizdesiniz. Düşüncelerimizle size neler münasip görüyoruz. Hocalığın bize ilhamlarıyla devam edecek. Cenab-ı Hakk seni başımızdan eksik etmesin. Seninle tam altmış sene bir gün acı tatlı bir ömür sürdük.

15 yaş aramız var. Babam değil de ağabeyim olursunuz. Bir nesilden bulunuyoruz demektir. Amma muazzam ve hezarfen bir üstadımsınız. Bizlere hakkın büyüktür. Bu cihetle de sizi unutamayız. Ben sizden ebru icazetnamesi aldım. Bu ayın altısında seni iç panteonumuza gömdük. Arada daha bir hafta bile geçmedi bizden uzaklaşıyorsunuz. Biz size yaklaşıyoruz. Ama bu müddet zarfında 60 sene zarfında senden işitip aldığım notların bu sefer yalnız hattatlar ve yazıları hakkında sözlerini yeniden eski fişlerinden alıyorum. Sonra bunları sıralayıp hakkında kendime mâl etmeyerek sırf sizin olacak bir eser hazırlıyorum. İnşallah bu toplanan size hayır dualar kazandıracak. Sağ ol.

Aziz hocam, Hakk seni bizden uzaklaştırmasın. Hayatın çalışma ibadeti ile doldu. Ne bahtiyarsın.

Süheyl.³⁰

SYEK Süheyl Ünver Arşivi'nde, Ünver'in hocası Hezarfen Hattat Necmeddin Okyay özelinde hazırlanmış olduğu toplam üç defter³¹ ve beş dosya³² tespit edilmiştir. Genel arşiv taraması sırasında, başka defter ve dosyalar içinde de Okyay ile ilgili münferit notlara rastlanmıştır. Necmeddin Okyay ile ilgili ana belgeler *Ebru Defteri* (Defter No: 256), *Necmeddin Okyay Nâme* (Defter No: 1071), *Necmeddin Üstad Tuhfe-i Hattatine Katkıları* (Defter No: 1072), *Hattat Necmeddin Okyay* (Dosya No: 9), *Necmeddin Okyay* (Dosya No: 679, Dosya No:

³⁰ Ünver, **Dosya No: 679.**

³¹ Ahmet Süheyl Ünver, **Necmeddin Okyay Belgeleri (Defter No: 256, 1071, 1072)**, SYEK, Süheyl Ünver Arşivi, İstanbul.

³² Ahmet Süheyl Ünver, **Necmeddin Okyay Belgeleri (Dosya No: 9, 679, 680, 681, 895/72)**, SYEK, Süheyl Ünver Arşivi, İstanbul.

680 ve Dosya No: 681), *Zarflar/Necmeddin Okyay* (Dosya No: 895/72) başlıklarını taşımaktadır.

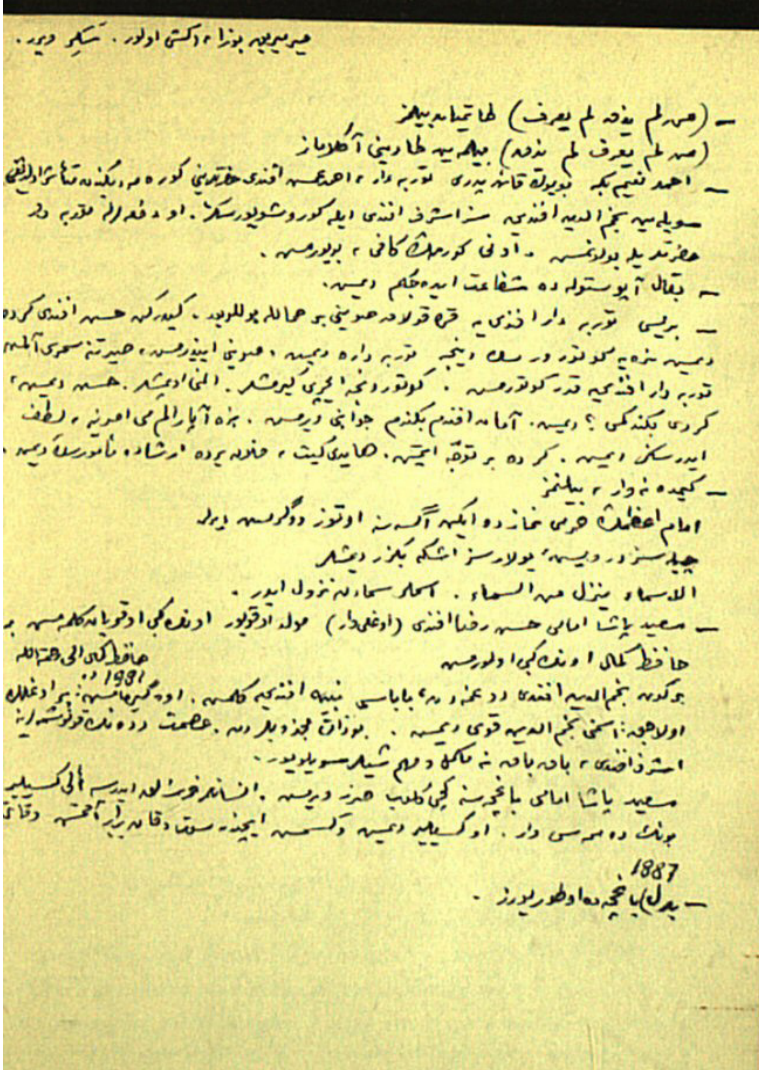
Araştırmada belge sayısı, çeşitlilik ve nitelik açısından oldukça zengin bir arşiv malzemesi ile karşılaşılmıştır. İlgili dosyalarda bulunan ve tür açısından farklılık gösteren söz konusu malzemeler beş alt başlıkta değerlendirilmiştir: Gazete kupürleri (8 kupür), fotoğraflar (68 fotoğraf), resim ve matbular (görsel ve basılı malzemeler) (48 adet), el yazısı notlar (436 adet), defterler (5 defter).³³ Necmeddin Okyay'a özel hazırlanmış, kimi zaman adını taşıyan defterler dışında bazı dosyaların içinde ayrı defterler de saptanmış ve böylece toplam defter sayısı sekize ulaşmıştır (**Tablo 1**). Çalışmada incelenen Necmeddin Okyay hakkındaki toplam belge adedi, her defter tek bir belge kabul edilirse 568; defterlerin her yaprağı ayrı bir belge kabul edildiği takdirde 711'dir.

Tablo 1: Katalogda kayıtlı defterler ve dosyalardan çıkan ayrı defterlerin yaprak sayıları.

Defter No	Defter Adı	Yaprak Sayısı
256	<i>Ebru Defteri</i>	47
1071	<i>Necmeddin Okyay Nâme (iki defter)</i>	25
1072	<i>Necmeddin Üstad Tuhfe-i Hattâtine Katkıları</i>	8
-	- (<i>Dosya No: 679</i>)	34
-	<i>Hattat Üstad Necmeddin Okyay için defter (Dosya No: 680)</i>	9
-	- (<i>Dosya No: 680</i>)	14
-	- (<i>Dosya No: 680</i>)	6
-	<i>Okyay Nâme II (Dosya No: 680)</i>	8
Toplam		151

³³ Ayrıntısı için bkz. Atayol, **a.g.e.** Belge adetlerinin dağılımı incelendiğinde, belgelerin %80 oranında el yazısı notlardan oluştuğu görülmektedir. Belgelerin çoğunluğunu oluşturan notların tamamına yakını Arap harfleriyle Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

Necmeddin Okyay ve Süheyl Ünver'in Medresetü'l-Hattâtin'deyken yaptıkları 1917 yılına ait ebru örneklerini içeren ve 1974 yılında derlenen 256 numaralı *Ebru Defteri* hariç tüm defterler Arap harfleriyle, rik'a hatla, Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Defterlerde bulunan yazılara herhangi bir fotoğraf veya resim eşlik etmemektedir (F.11).

Defter No: 256 - Ebru Defteri

Süheyl Ünver Medresetü'l-Hattâtîn'e devam ettiği dönemde hocası olan Necmeddin Okyay'ın ve kendisinin 1917 yılında yaptığı ebrulardan örnekleri, 17.9.1974 tarihinde hazırladığı Ebru Defteri'nde saklamıştır. Dış ve iç kapakları ebrulu kâğıt ile kaplanmış olan defter kırk yedi yapraktan oluşmaktadır. Dış kapakta Arap harfleriyle "Ebru Defteri" yazılıdır (F.12). İlk sayfada bulunan açıklama yazısı³⁴ dışında defterde herhangi bir yazı bulunmayıp sadece ebrulu kâğıt örnekleri yer almaktadır. Sayfalara yapıştırılmış olarak saklanan toplam kırk dört ebrulu kâğıt örneği mevcuttur; fakat ebrulardan hangilerinin Necmeddin Okyay, hangilerinin Süheyl Ünver tarafından yapıldığına ilişkin bir ibare yoktur. Necmeddin Efendi'nin diğer ebruları ile karşılaştırmalı olarak yapılan incelemeler neticesinde, defterdeki ilk birkaç ebru örneği dışında çoğunluğun Süheyl Ünver tarafından yapılan ebrular olduğu anlaşılmaktadır (F.13).

F.12 - Dış kapak. (*Ebru Defteri*, Defter No: 256, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

³⁴ "Hocamız Ebrucu, Kemankeş, Talik Yazı Hattatı Hezarfen Üsküdarlı Hafız Necmeddin Okyay ve Dr. Süheyl Ünver ebruları defteri, sene 1917. Dr. Süheyl Ünver, 17.09.1974"

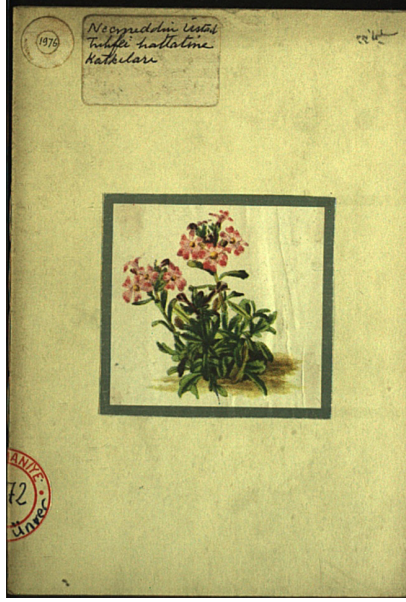
F.13- Necmeddin Okyay'a ait olduğu düşünülen orijinal ebru örnekleri, 1917. (Sol baştan saat yönünde: mavi battal üzerine hatip ebrusu, turuncu battal üzerine hatip ebrusu, siyah battal üzerine hatip ebrusu, şal ebru) (*Ebru Defteri*, Defter No: 256, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Defter No: 1072 - Necmeddin Üstad Tuhfe-i Hattâtine Katkıları Defteri

Ünver defteri 1976 yılında hazırlamıştır (F.14) ve defterde Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin (ö. 1788) hat ve hattatlara dair eseri *Tuhfe-i Hattâtîn*'e³⁵ Necmeddin Okyay tarafından yapılan ekleme ve düzeltmeleri derle-

³⁵ *Tuhfe-i Hattâtîn*, Osmanlılar'da hüsn-i hat ve hattatlar hakkında *Menâkıb-ı Hünerverân*, *Gülzâr-ı Savâb*, *Devhatü'l-küttâb* adlı kitaplardan sonra konusunda yazılmış en kapsamlı eserdir. Otuz yıllık bir sürede yazılan eserde, İslam tarihinin ilk asırlarından on sekizinci yüzyıla kadar yaşamış olan 2000'in üzerinde hattat biyografisi yer almaktadır. Hattatlar biyografisinin dışında dönemin ilim ve kültür hayatına dair ayrıntılar ve geleneksel sanatların tümüne dair önemli bilgiler verilmektedir. Orijinal nüshası günümüze ulaşmayan *Tuhfe-i Hattâtîn*'in Müstakimzâde'nin ölümünden hemen sonra istinsah edilmiş olan Murad Molla nüshası mevcuttur. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi, Millet ve İstanbul Üniversitesi kütüphanelerinde de yazma nüshaları bulunmaktadır. İbnülemin Mahmud Kemal, Türk Tarih Encümeni (bugünkü Türk Tarih Kurumu) adına Murad Molla nüshasını esas alarak, diğer nüshalarla yaptığı karşılaştırmalar sonucunda eserin güvenilir ve sağlam bir metnini ortaya koymuştur. Bu çalışma, Müstakimzâde'nin hayatı ve eserlerini konu alan uzun bir inceleme bölümü de eklenerek 1928 yılında yayımlanmıştır. *Tuhfe-i Hattâtîn* harf devriminden sonra eski harflerle basılan son kitaptır (M. Uğur Derman, "Tuhfe-i Hattâtîn", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, s.351-353.).

miştir. Sekiz yapraktan oluşan defterin iç kapağına Ünver'in yazdığı nota göre; Necmeddin Okyay, kendisine ait şahsî Arap harfli matbu *Tuhfe-i Hattâtîn* nüshasını derkenarlarla zenginleştirerek kitapta verilen bilgilere eklemeler ve düzeltmeler yapmıştır. Süheyl Ünver de Okyay'ın nüshasındaki kişisel notları bir deftere kaydetmiştir. Ancak defteri kaybedince, Uğur Derman'da bulunan ve üzerine daha önce Okyay'daki nüshada yer alan notların aktarıldığı *Tuhfe-i Hattâtîn* nüshasından derkenarları yeniden yazıya geçirmiştir.³⁶

F.14- Defterin dış kapağı. Üzerinde defterin adı *Necmeddin Üstad Tuhfe-i Hattâtîne Katkıları* olarak yazılmıştır ve orta kısmına Süheyl Ünver tarafından yapılmış suluboya bir çiçek resmi yapıştırılmıştır. (Defter No: 1072, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

2014'te ilk kez Latin harfleriyle basılan *Tuhfe-i Hattâtîn*'de, Ünver'in defterindeki söz konusu notlar hiçbir değişikliğe uğramadan "Necmeddin Üstad Tuhfe-i Hattâtîn'e Katkıları" başlığı ile yayımlanmıştır. Kitapta, Necmeddin Okyay'ın ilgili "Katkıları"nın Süheyl Ünver tarafından derlendiği belirtilmiştir.³⁷

³⁶ Defterin ilk sayfasına düştüğü 02.10.1984 tarihli notta, bu defterde bulunan notlarını ayrıca fişlere aktardığı da belirtilmektedir.

³⁷ Müstakimzâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Haz. M. Koç, Klasik, İstanbul, 2014.

Defter No: 1071 - Necmeddin Okyay Nâme

Süheyl Ünver 1960'lı yıllarda Necmeddin Okyay'a yaptığı ziyaretler sırasında tuttuğu notları çeşitli defterlerde bir araya getirmiştir. Notlarda ağırlıklı olarak Necmeddin Okyay'dan nakledilen hat sanatı ve hattatlara dair tarihsel, biyografik bilgiler ile çeşitli anı ve anekdotlar yer almaktadır. Ünver bu defterlerden birinden seçtiği notları 1982 yılında derleyerek 1071 numaralı *Necmeddin Okyay Nâme* defterini hazırlamıştır. Kullanılan dil, el yazısı ve yazı akışı incelendiğinde 1071 numaralı *Necmeddin Okyay Nâme* defterinin nihai bir eser olmadığı sonucuna varmak mümkündür.³⁸

Toplam yedi yapraktan oluşan ve Süheyl Ünver'in kendisinin yaptığı cep defteri boyutundaki *Necmeddin Okyay Nâme* Arap harfleri ile Türkçe yazılmıştır. Beyitler, hadisler, tasavvuf ve Türk folkloruna dair notların yer aldığı deftere ayrıca, tıbbî folklor konusunda engin bilgisi bulunan Necmeddin Okyay'dan derlenen çeşitli hastalıkların tedavisi için kullanılan reçeteler de kaydedilmiştir. Defter "Eşsiz üstadımız, devrinin en büyük Türk ince sanatları üstad-ı bî-nazîri, Hâfız Hattat ve ebru sanatkârı Necmeddin Okyay evinde. Kendisinden derlenen, ince sanatlarımız ve güzel yazı" ibaresiyle başlar. Tutulan notlara herhangi bir resim veya fotoğraf eşlik etmez. Defterin ön kapağına TİEM 1973 numarada kayıtlı *Zübdetü'l-Tevarih* adlı eserin 30b yaprağındaki tasviri gösteren bir kartpostal yapılandırılmıştır (F.15). Deftere verilen isim kapak üzerindeki küçük bir etikette yazılıdır.

³⁸ Süheyl Ünver'in *Necmeddin Okyay Nâme* (Defter No: 1071) defteri ve transkripsiyonu için bkz: Atayol, a.g.e., Ek B.

F.15- Necmeddin Okyay Nâme defterinin kapağındaki TİEM 1973 numarada kayıtlı Zübdetü't-Tevarih adlı eserin 30b yaprağındaki tasviri gösteren kartpostal ve defter etiketi (Defter No: 1071, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Bu defteri oluşturan notların ham hallerinin bulunduğu, *Necmeddin Okyay Nâme*'nin müsveddesi sayılabilecek on sekiz yapraklık küçük boyutta bir başka defter de arka kısma atışlanmıştır. Müsvedde defterinin iç kapağında Ünver'in Necmeddin Efendi'ye soracağı konular maddeler halinde sıralanmıştır. Konular arasında hezarfenliği, ebru, âhâr, mürekkep, okçuluk / yapıcılık, ta'lik ve celisi, sülüs, nesih, rik'a, cilt, oyma, şemse kalıbı, dört traş, gül merakı, murakka, altın dövme, özbek pilavı ve yemek, hafızlık, imamlık, hatiplik, kalemtraş, askılama, yazı ekspertliği, tıbbî folklor vardır. Ayrıca bir de "Yazılacaklar" notu düşülmüştür. Burada da Üsküdar'da oturan hattatlar, Eşref Efendi, muhtelif ve meşhur hattatlar, Necmeddin Okyay'ın oğlu Sami, çarşı sahafı, yazı hakkında hadisi şerifler, Necmeddin Efendi hezarfenliği, Debreli Fuat Bey yârânı gibi konular

listelenmiştir. Bunların dışında yine müsvedde defterin kapağında şu notlar yer almaktadır: “Necmeddin Efendi'nin yazı mülahazalarını eserim için taradım” ve “Üsküdar kırkambarı için bu dosyadakileri gördüm”.

Kapağa düşülen 8 Ocak 1976 tarihinden, Ünver'in bu defteri hocasının ölümünden sonra tarayarak, seçtiği bölümleri başka bir yere aktardığı anlaşılmaktadır. Müsvedde defterin sayfalarında ise bazı notların kırmızı kalemle işaretlendiği görülmektedir. Ünver, bununla ilgili defterin ilk sayfasına şu şekilde bir not düşmüştür: “Kırmızı hat, yeni bir deftere bir suretini alma işareti. 28.7.1982”. İlgili notun düğüldüğü tarih, aynı zamanda 1071 numaralı defterin başında belirtilen yazılış tarihidir. Her iki defterin içerikleri karşılaştırıldığında, müsveddedeki kırmızı işaretli notların 1071 numaralı deftere aktarıldığı görülmektedir.

1071 numaralı defter ayrıntılı incelendiğinde ise, yazıda bir akış olmadığı görülmektedir. Yazılmış olan notlar birbirinden kopuktur. Kullanılan dil de Ünver'in eserlerinde kullandığı dilden farklı, hızlıca not aldığı gösterir şekilde bozuktur. Derlediği notlar üzerinde herhangi bir ek çalışma yapmadan, seçtiği notları ilk defterden doğruca bu deftere aktardığı anlaşılmıştır. Eserlerinde okunaklı, özenli ve düzgün bir yazı kullanan Ünver'in bu defterdeki yazısı daha işlek, çok temiz olmayan, daha az okunaklı bir yazıdır. Bu nedenle, özellikle hat sanatı ve hattatlar ile ilgili çok değerli bilgiler içeren, *Necmeddin Okyay Nâme* isimli defterin de nispeten temiz bir müsvedde defteri olarak nitelenebileceği ve nihai bir çalışma olmadığı kanaatine varılmıştır.³⁹

Dosya No: 9 - Hattat Necmeddin Okyay

Dosyada mevcut durumda 105 belge bulunmaktadır. Bunlar arasında fotoğraflar (21 adet), matbu yazılı ve görsel kayıtlar (36 adet) ile notlar (48 adet) yer almaktadır. Dosyadaki fotoğrafların çoğunluğunu Hezarfen Necmeddin Okyay için 1972 yılında gerçekleştirilen takdir beratı takdim töreninde çekilenler oluşturmaktadır (**F. 16**) ve bir kısmının arkasına “Üstadımız Bay Necmeddin Okyay Jübilesi resimleri, 19 Şubat 1972 Cumartesi” notu düğülmüştür. Ayrıca Okyay'ın Hasan Talat Bey'den 1898'de aldığı dîvanî icazetnamesinin ve 1899'da aldığı rik'a icazetnamesinin, Sami Bey'den 1905'te aldığı ta'lik icazetnamesinin, Filibeli Hacı Arif Efendi'den 1906'da aldığı sülüs ve nesih icazetnamesinin fotoğrafları yer almaktadır.

³⁹ 1071 numaralı defterin ekindeki müsvedde defterde yer alan bir diğer notta Süheyl Ünver “Necmeddin hazretin kırkambarı heyet-i umumiyesi de bir makale olur” yazmış olmasına rağmen, yapılan araştırmada Ünver'in Necmeddin Okyay hakkında yazmış olduğu bir makaleye rastlanmamıştır.

Dosyada Üsküdar Yüksek Öğrenim ve Öğrenci Derneği tarafından düzenlenen takdir beratı töreninin davetiyesi, Okyay'ın çok sayıda hattı ve ebrulu kâğıtları yer almakta; bazı daktilo edilmiş metinler ve mektuplar da dosyalanmaktadır. “Üstad Necmeddin Okyay’ın Ebrî’li Lafza-i Celal (Allah cc.) Levhası Hakkında Ecz. Uğur Derman’ın Açıklaması” başlıklı metinde ebrû sanatının tarihi, isminin etimolojisi ve tasavvufî anlamı üzerinde kısaca durularak “ebrî kâğıdı” ve “yazılı ebrî” yapım aşamaları açıklanmış; “yazılı ebrî”nin Necmeddin Okyay buluşu olduğunun altı çizilerek sözü geçen eser tanıtılmıştır. Bir diğer metin “Üstad Necmeddin Okyay” başlıklı ve Süheyl Ünver tarafından henüz hocası hayattayken kaleme alınan Necmeddin Okyay biyografisidir.

F.16- Necmeddin Okyay’ın takdir beratı töreninden bir fotoğraf, 19 Şubat 1972. (Hattat Necmeddin Okyay, Dosya No: 9, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Dosyada bulunan toplam sekiz mektuptan beş tanesi Necmeddin Okyay tarafından Süheyl Ünver’e gönderilmiştir. Diğer mektuplardan biri Hattat Ömer Vasfi Efendi’nin Hattat Necmeddin Efendi’ye kufi hat ile yazdığı mektubu; diğeri 19.11.1971 tarihinde dönemin Kültür Bakanı Talât S. Halman tarafından Süheyl Ünver’e gönderilen ve büyük hattat ve mücellit Necmeddin Okyay’a Devlet Kültür Armağanı verilmesinin düşünüldüğü belirtilen mektup ve sonucusu Süheyl

Ünver'in 29.04.1958'de Necmeddin Okyay'ın oğlu Nebih Okyay'a yazdığı bir mektuptur.

Dosyadaki notların çoğunluğu Ünver'in Okyay ile yaptığı sohbetlerde sözü geçen hattatlar ve hat sanatı ile ilgilidir. Trabzonlu Hattat Rasim Efendi, Trabzonlu İlmi Efendi ve Trabzonlu Ömer Vasfi Efendi hakkında bilgiler; Necmeddin Efendi'nin ta'likle yazdığı çeşitli beyitler; Akademi'de değişikliğe uğrayan atölyeler; Necmeddin Efendi'nin oğlu Nebih Okyay ve tezhipte kullanılan bir süsleme türü olan zer-ender-zer hakkında bilgiler ve Osman Kemali Efendi, Lebib Efendi, Enverî gibi şairlerin şiirleri ve şairlere dair notlar da yine bu dosyada tutulmaktadır. Ayrıca, Necmeddin Efendi'nin Mahir İz için düşürdüğü tarih ve Mahir İz'in Uğur Derman'a yazdığı bir şiir de dosyadadır.

Okyay'ın yaşı ilerledikçe karşılaştığı sağlık sorunlarıyla da yakından ilgilenen Süheyl Ünver'in 9 numaralı dosyasında ayrıca hocasının rahatsızlıklarıyla ilgili tuttuğu notlar da yer almaktadır.

Dosya No: 679 - Necmeddin Okyay

Dosyada, neredeyse tamamı küçük kâğıt parçalarına ve bir deftere Arap harfleriyle yazılmış toplam 230 adet not ve bazı belgeler bulunmaktadır. Bunlar arasında ailesi ve Güzel Sanatlar Akademisi Başkanlığı tarafından Milliyet Gazetesi'ne verilen Necmeddin Okyay'ın vefat ilanı, üç fotoğraf, birkaç kartvizit, Necmeddin Okyay'ın Süheyl Ünver'e yazdığı bir mektup, bir kitaptan çıkarılmış biyografik bilgilerin yer aldığı yapraklar, Necmeddin Okyay'ın kazanmış olduğu üç madalyanın kurşunkalemle alınmış kopyaları (biri 1931 yılında İstanbul'da düzenlenen "Birinci Bahçevanlık ve Tavukçuluk Sergisi"nde gülleri ile kazandığı madalya;⁴⁰ ikincisi 29.10.1936'da Ankara'da düzenlenen "Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi"nde kazandığı madalya⁴¹; üçüncüsü Necmeddin Efendi'nin layık görüldüğü "Sanayi Madalyası"⁴²) vardır (F.17).

Dosyada ayrıca dört sayfalık Necmeddin Okyay biyografisi, Necmeddin Okyay'ın güneş saatleri, muvakkit ve muvakkithaneler ile ilgili anlatısını içeren Latin harfleriyle daktilo edilmiş bir metin ve bir defter de bulunmaktadır.

⁴⁰ Madalyayı yapan kişi hakkında "bilinmiyor" notu düşülmüş.

⁴¹ Dosyada madalyanın yalnızca bir yüzünün kopyası bulunmaktadır. Madalyanın diğer yüzünün kopyasının bulunduğu bölüm, yerinden kesilmiş görünmektedir. Dosyada bu madalya ile ilgili "Çarşıkapı'da kakmacı Ziya Bey eseri. Necmeddin Efendi yetmişmiş. Bu zâtın binlerle eseri var. Yapmadığı yok" notu yer almaktadır.

⁴² Bu madalya ile ilgili notta "Sultan Reşat'tan Hakkı Bey yazılarını iğneledim. Saat aldım. Sultan Vahdettin'den Sanayi Madalyası aldım" yazmaktadır.

F. 17 - Necmeddin Okyay'ın kazandığı madalyalardan: Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi (solda), Sanayi Madalyası (sağda). (Necmeddin Okyay, Dosya No: 679, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Dosyadaki Arap harfleriyle yazılmış diğer notların çoğunluğu hattatlara da-
irdir. Sami Efendi, Rakım Efendi, Halim Efendi, Ömer Vasfi Efendi, Şeyh Ham-
dullah notlarda adı geçen hattatlardan bazılarıdır. Bunun dışında Sükûti Dede,
İbnülemin Mahmud Kemal, Kazım Dirik gibi şahsiyetlerden de söz edilmektedir.
Ayrıca Üsküdar tekkeleri, Saraçlar Çeşmesi gibi yerler ve yapıların yanı sıra bir
kısmı bina kitabelerine dair notlar da dosyada yer almaktadır. Bir cilt süsleme
teknîği olan zilbahar, mürekkep, kâğıtlar, zemin boyası gibi konulara dair notlara
da dosyada rastlanmıştır.

Dosyada bulunan defter, 22 Temmuz 1964 tarihinde Süheyl Ünver'in Mur-
taza Bey ile birlikte Necmeddin Efendi'yi ziyaretlerinde tutmuş olduğu notları-
nı içermektedir. Otuz üç yapraktan oluşan defterdeki notların tamamı hattatlara
dairdir. Kimi notların yanında yer alan işaretlerden, defterin bazı bölümlerinin
Süheyl Ünver tarafından başka bir yere geçirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Dosya No: 680 - Necmeddin Okyay

Arşivde bulunan 680 numaralı dosyada yine çoğunlukla Arap harfli Türkçe
notlar ağırlıklı bulunurken, fotoğraflar (21 adet), matbu belgeler (6 adet), gazete
kupürü (1 adet vefat ilanı) ve dört adet defter yer almaktadır. Dosyadaki fotoğ-
rafların çoğunluğu Necmeddin Okyay'a veya içinde onun da bulunduğu çeşitli

gruplara aittir (F.18). Ayrıca bazı hatlarının fotoğrafları ile iki tanesinin negatifi dosyada saklanmıştır.

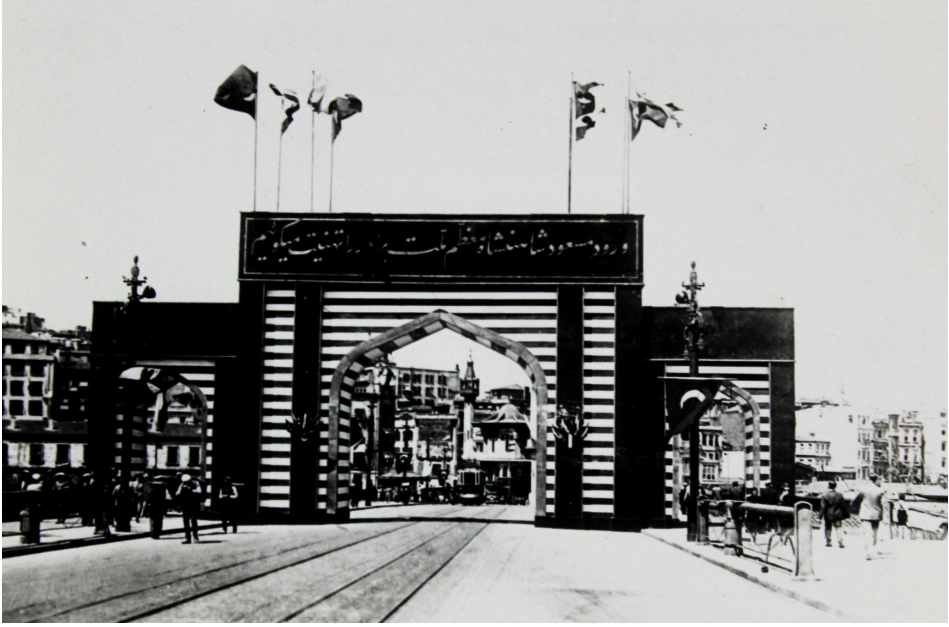

F.18- Süheyl Ünver'in Necmeddin Okyay'ı evinde ziyareti (soldan sağa: Cevdet Çulpan, Mahir İz, Süheyl Ünver, Necmeddin Okyay, Uğur Derman), 31.7.1963. (Necmeddin Okyay, Dosya No: 680, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Fotoğraflar arasında İran Şahı Rıza Pehlevi'nin 1934 yılında İstanbul ziyareti dolayısıyla Galata Köprüsü'nde kurulan tak üzerindeki Necmeddin Okyay ta'likinin görseli de vardır (F.19).⁴³ Matbu belgeler arasında, Hasan Özönder tarafından Necmeddin Okyay'ın ölümü üzerine kaleme alınmış ve *İslamın İlk Emri Oku* dergisinin Ocak 1976 tarihli 164. sayısında yayımlanmış "Batan San'at Güneşimiz, Kırılan Kalemimiz: Necmeddin Okyay (1888-6 Ocak 1976)" başlıklı dört sayfalık makalesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra -9 numaralı dosyada üç nüshası daha bulunan- Süheyl Ünver'in "Üstad Necmeddin Okyay" başlıklı daktilo edilmiş biyografinin müsveddesi ayrıca bu dosyada da saklanmaktadır.

⁴³ Bu takım fotoğrafının bir kopyası 895/72 numaralı dosyada da yer almaktadır. Süheyl Ünver'in bazı fotoğrafların veya kupür, matbu evrak, vb. belgenin ayrı dosyalarda başka kopyalarını da sakladığı saptanmakta; muhtemelen farklı bağlamda değerlendirmek üzere arşivlediği anlaşılmaktadır.

Dosyada bulunan Arap harfli Türkçe notların tamamı Necmeddin Efendi'den nakledilen, çoğunlukla hattatlara dair bilgileri içermektedir.

F.19- 26 Haziran 1934'te İstanbul'a gelen İran Şahı Rıza Pehlevi için Galata Köprüsü'nün Karaköy tarafına kurulan tak üzerindeki, Necmeddin Okyay'ın 14 x 2,5 metre boyutlarında ta'lik yazısı: “Vürûd-ı mes'ûd-ı Şâhenshâh-ı muazzam millet-i birader râ tehniyet mîgûm”

(Dosya No: 680, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Dosya içindeki dört adet cep defterine, Arap harfleri ile Türkçe olarak Süheyl Ünver'in Necmeddin Okyay'la sohbetleri kaydedilmiştir. Defterlerle ilgili ayrıntılar şu şekildedir:

- 1. Defter: Sekiz yapraktan oluşmaktadır. Dış kapaktaki etikette “Hattat Üstad Necmeddin Okyay için defter” başlığı yer almaktadır. Defterin ilk sayfasına “Necmeddin Efendi'de, 3.7.1966” notu düşülmüştür. Defter içinde yer alıp, yanına işaret konmuş olan notların 8 Ocak 1976 tarihinde, yani Necmeddin Okyay'ın ölümünden iki gün sonra, başka bir deftere aktarılmış olduğu belirtilmektedir.
- 2. Defter: On üç yapraktan oluşmaktadır. Defterin kapağında herhangi bir başlık yoktur. İlk sayfanın başında “Necmeddin Efendi'de,

28.8.1965” notu yer almaktadır. Defterde, Ünver’in 1965 yılı içinde gerçekleştirdiği diğer ziyaretlerinde aldığı notlar da tarih belirtilerek yazılmıştır. Defterin kapağına düşülen notta “Yazı notlarını aldım, 18.1.1976” denilmektedir.

- 3. Defter: Beş yapraktan oluşmaktadır. Bu deftere de bir isim verilmemiştir. Defterin ilk sayfasına “Necmeddin Efendi Hocamızda, 30.7.1965” yazılmıştır. Defter içindeki bazı notların işaretlenerek başka bir deftere aktarıldığı görülmektedir.
- 4. Defter: Yedi yapraktan oluşmaktadır. Defterin dış kapağında “Ok-yay Nâme II” başlığı yer almaktadır. İlk sayfaya “Necmeddin Efendi Hocamızda, 19 Ocak 1965” notu yazılmıştır. Defter içinde ayrıca “6 Şubat 1965” ve “19.2.1966” tarihi düşülmüş notlar da bulunmaktadır. Dosyadaki diğer defterlerdeki gibi bu defterde bulunan bazı notlar işaretlenmiştir. Defterin iç kapağında da şu not yazılıdır: “Hattatlar hakkında olanları topladım, 20.1.1976, ayrı bir deftere yazıldı.”

Dosya No: 681 - Necmeddin Okyay

Necmeddin Okyay isimli 681 numaralı dosyada gazete kupürleri (6 adet), fotoğraflar (11 adet), çeşitli notlardan (49 adet) oluşan toplam 67 belge bulunmaktadır. Dosyadaki kupürlerden ikisi Necmeddin Okyay’ın ölümünün ardından kendisiyle ilgili yazılmış ve 15.1.1976 tarihli *Hayat Mecmuası*’nda yayımlanmış olan yazılardır. Bunlardan ilki, Prof. Emin Barın tarafından kaleme alınan, “93 yaşında kaybettiğimiz, eski Türk el sanatlarının büyük ustası Hattat Necmeddin Okyay” başlıklı metin; diğeri ise M. Uğur Derman’ın yazdığı “Bir sanat hazinesini gömdük” başlıklı yazıdır. Ayrıca, Tercüman gazetesinin eki *İnci*’de Lerezan Öke’nin “Haftanın San’at Olayları” adlı köşesinde “90 Yaşındaki Meşhur Hattatımız Necmettin Okyay” başlığıyla 18.8.1970 tarihinde yayımlanan bir yazı daha bulunmaktadır. Bir diğer kupür ise tarihsiz olan okçuluk konulu bir gazete haberidir. Dosyadaki ilginç iki matbu belgeden biri gazeteden kesilmiş bir kare bulmaca, diğeri ise Osmanlı Bankası Takvimi’nden alınmış 13-14 Kasım 1965 tarihli iki yapraktır.

Fotoğraflar arasında, Necmeddin Okyay’ın görüntülediği dört adet fotoğraf bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, 17.11.1961 tarihinde Okyay’ın tedavi olmak üzere bulunduğu Gureba Hastanesi’nde çekilmiştir ve bunlarda Süheyl Ünver de yer almaktadır. Bir başkası ise Necmeddin Okyay’ın, vefatından kısa bir süre

önce hocası Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer’i ziyareti sırasında çekilmiştir. Fotoğrafın arkasına “Hakkı’nın son günlerinde Necmeddin Efendi ile” notu düşülmüştür.

Ayrıca 679 numaralı dosyada da bulunan, bir mezartaşının görüntülediği ve arkasına “Üsküdar Ağa Hamamında, 1926” notu düşülen üç adet fotoğraf bu dosyaya da dâhil edilmiştir (F.20). Necmeddin Efendi’nin 1906 yılında Filibeli Hacı Arif Efendi’den aldığı sülüs ve nesih icazetnamesinin birer örneği bu dosyada da yer almaktadır.⁴⁴ Bunların dışında dosyada, Necmeddin Okyay hattıyla yazılmış Yahya Kemal Beyatlı’nın “İstanbul’u Fetheden Yeniçeriye Gazel” başlıklı şiirinin fotoğraflanmış bir kopyası bulunmaktadır. Fotoğrafın arkasında, eserin orijinalinin Tıp Tarihi Enstitüsü’nde olduğu belirtilmiştir. Dosyada bulunan Arap harfleri ile kaleme alınmış Türkçe notların tamamı Necmeddin Okyay’dan nakledilen, hat sanatı ve hattatlara dair bilgilerdir.

F.20- Arkasına “Üsküdar Ağa Hamamı” notu düşülmüş mezar taşı fotoğrafı, (Dosya No: 681, SYEK Süheyl Ünver Arşivi)

Dosya no: 895/72 - Zarflar/Necmeddin Okyay

Süheyl Ünver Koleksiyonu’nda yer alan 895 numaralı “Zarflar” dosyasının içindeki 72 numaralı zarf *Necmeddin Okyay* ismini taşımaktadır. Zarfın için-

⁴⁴ Diğer bir kopyası 9 numaralı dosyada bulunmaktadır.

de on iki adet fotoğraf ve Ünver'in bir kâğıt parçasına yazdığı tek satırlık bir not bulunmaktadır. Dosyada bulunan fotoğraflarda Necmeddin Okyay'ın yanı sıra, Okyay'ın eserleri de resmedilmiştir. Fotoğraflardan beşi eserlerine, biri icazetnamesine, diğer altısı ise kendisine aittir. Çoğu fotoğrafın arka yüzünde –kimi Arap harfleri kimi Latin harfleri ile– fotoğraftaki şahıslar ve eserlerle ilgili kısa notlar ve tarihler yazılıdır.

Dosyada fotoğrafı yer alan icazetname, Necmeddin Okyay'ın 1918 yılında Medresetü'l-Hattâtîn'den mezun olurken “sülüs celîsi ve tuğra-yı hümayun muallimi İsmail Hakki” tarafından verilen sülüs celîsi icazetnamesi olup aynı zamanda Medresetü'l-Hattâtîn diplomasıdır.

Değerlendirme

Süheyl Ünver yayınları ve eğitim çalışmalarıyla geleneksel Türk sanatlarına büyük hizmetlerde bulunmuştur. Fakat bu alana en büyük katkısını, mirası olan arşiviyle yaptığı söylenebilir. Yoğun çalışmalar sonucu gerçekleştirdiği yaklaşık iki bin yayına rağmen henüz arşivindeki malzemenin çok azının gün ışığına çıktığı görülmektedir. Süheyl Ünver Arşivi'nde bulunan binlerce defter ve yüzbinlerce notun önemli bir kısmını oluşturan Türk kültür ve sanatı ile ilgili bölümünün korunduğu SYEK'te yapılan kapsamlı taramada, Ünver'in tuttuğu notların yanı sıra geleneksel Türk kitap sanatlarının çeşitli dallarına ait orijinal belgeler ile *efemera* malzeme de tespit edilmiştir. Arşivde, Ünver'in hem yazılı belgelerden, hem de sözlü tarih uygulamalarıyla çağdaşı olan önemli sanatçılardan toplamış olduğu, eski büyük sanatkârlar ve eserleriyle ilgili çok değerli veri yer almaktadır.

Çalışmada, örneklem olarak seçilen Necmeddin Okyay defter ve dosyalarındaki belgeler ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek, Süheyl Ünver'in topladığı arşiv malzemesinin zenginliği ortaya koyulmuştur. Dosyalarda bulunan notlardan Ünver'in çalışma yöntemi ile ilgili ipuçlarına ve Necmeddin Okyay ile ilgili biyografik veriye erişmekle birlikte, ağırlıklı olarak Okyay ile yapılan sohbetlerden derlenen ve özellikle geleneksel Türk kitap sanatları ve sanatkârları ile ilgili değerli bilgilere ulaşılabilmektedir. Sözlü tarihin kayıt altına alınması bakımından önemli olan bu notlar ve arşivdeki diğer belgeler, dönemin kültür ortamını çalışacak araştırmacılar için bir başlangıç noktası sunmaktadır.

Sürdürülen örneklem analizinde belge sayısı, çeşitlilik ve nitelik açısından çok katmanlı bir malzeme ile karşılaşılmıştır: Necmeddin Okyay'ın farklı yaş dönemlerine ait bireysel fotoğraflarının dışında, ailesine ve dostlarına ait fotoğ-

raflar; Okyay'ın icazetnameleriyle hat ve ebru çalışmalarına ait örnekler (kimi zaman orijinalleriyle, kimi zaman fotoğraflarıyla); Necmeddin Okyay'ın kazanmış olduğu madalyaların karalama yöntemiyle çıkartılmış kopyaları; Okyay'ın doğrudan Süheyl Ünver'e göndermiş olduğu mektupların yanı sıra, çeşitli vesilelerle Necmeddin Okyay ile bağlantılı olarak yapılmış yazışmalar ve müsveddeleri; Okyay'ın vefat ilanı ile birlikte vefatından önce ve sonra gazete ve dergilerde Okyay ile ilgili yayımlanan yazılar; çeşitli kitaplardan koparılmış/ayrılmış bölümler, broşürler, davetiyeler, kartvizitler, makbuzlar, farklı boyutlarda kâğıtlara alınmış notlar bunlar arasındadır. Dosyalarda ayrıca Ünver'in, Necmeddin Okyay'ın ölümü ardından hocasına yazdığı bir mektup ile duygularını kaleme aldığı çeşitli notlar ve Okyay henüz hayattayken kaleme alınmış olan biyografi taslakları da yer almaktadır.

Süheyl Ünver'in titiz çalışmaları sonucu, Türk kültür ve sanat hayatında önemli bir yeri olan, birçok mühim şahsiyeti yakından tanımış ve hem Osmanlı hem Cumhuriyet dönemine çeşitli yönleriyle şahitlik etmiş olan Hezarfen Necmeddin Okyay'ın zengin deneyim, birikim ve hatıraları kayda geçmiştir. Ünver, hocası ile sıkça gerçekleştirdiği sohbetlerin her seferinde, bilinmeyen ve başka bir yerde yazılmayan çok önemli bilgiler edindiğini ve hocayı dinleyen diğer ziyaretçilerin aksine tüm dinlediklerini kaydederek muazzam malzemeler topladığını belirtmektedir.⁴⁵ Necmeddin Okyay'dan naklettiği bu notlarla Üsküdar ve çevresi, tarihi yerler ve yapılar, bina kitabeleri, sanatkârlar ve eserleri, âlimler, düşünce adamları, şairler, şiirler, tasavvuf, Türk folkloru, tıbbî folklor, bilim tarihi gibi çok çeşitli konularda bilgiler toplamıştır. Fakat Ünver hepsinin ötesinde ebru, okçuluk, gülcülük, cilt, kâğıt âhârlama, murakkâlar, oymalara kadar geleneksel Türk kitap sanatlarının her dalına dair ve özellikle hat sanatı ve hattatlara dair çok değerli bilgileri kayıt altına almıştır.⁴⁶

Defter ve dosya incelemeleri sırasında tespit edilen bazı küçük notlardan yola çıkarak Süheyl Ünver'in çalışma yöntemi hakkında ipuçları da elde edilebilmiştir. Buna göre Ünver'in gerçekleştireceği ziyaretler öncesinde bir hazırlık yaparak sormak istediği soruları belirlediği ve sohbeti sorduğu sorularla yönlendirdiği görülmektedir. Sohbetler sırasında tüm konuşmaları not ederek kayıtlara geçirmiştir. Yazılarının çoğuna, nerede ve hangi tarihte yazıldıklarına dair bir not düşmüştür. İlgilendiği konuyla ilgili hiçbir malzemeyi atmamış; duyduğu tüm bilgileri ve erişebildiği tüm belgeleri toplamış; makbuzlar ve tüm yazılarının müsveddeleri de dâhil olmak üzere her şeyi arşivinde saklamıştır. Not arşivindeki

⁴⁵ Ünver, **Dosya No: 679**.

⁴⁶ Atayol, **a.g.e.**

bu kayıtları, zaman zaman tekrar değerlendirmiş ve yeni bir konu doğrultusunda süzgeçten geçirerek hangilerini kullanacağını belirlemiştir. Kaydettiklerini hangi amaçla ve hangi tarihte gözden geçirdiğini de defterler üzerine not etmiştir. Seçtiği notlarını doğrudan çalışmasına aktarmış; bunlarla ilgili fişler hazırlamış ve bu notlardan derlediği yeni defterler oluşturmuştur. Ancak örneklem olarak ele alınan arşiv malzemesinde nihai bir çalışması bulunmayıp, defter ve dosyalardaki notları işlenmemiş haldedir.

Süheyl Ünver'in Necmeddin Okyay ile ilgili oluşturduğu arşivin sanat tarihyazımı için önem taşıyan özelliği, başta hat sanatı olmak üzere geleneksel Türk kitap sanatları konusunda ilk elden verileri derlemesi ve örneklerle zenginleştirmesidir. Dosya ve defterlerde zaman zaman orijinal ebru veya hat örnekleri, zaman zaman da kıymetli belgelerin fotoğraf veya kopyaları vardır. Bütün bunlar Süheyl Ünver'in, Necmeddin Okyay'ın önemli bir sanatkâr olarak tüm sanatsal üretimini bir araya getirme ve böylece bütüncül bir sanatçı kimliği ortaya koyma çalışmasının sonucunda ortaya çıkmıştır. Batı'da Giorgio Vasari'nin,⁴⁷ Doğu'da Mustafa Âli'nin⁴⁸ yaptığı türde çok yönlü bir sanatçı takdimini Necmeddin Okyay için derlediği malzeme aracılığıyla yapmanın adımlarını atmıştır.

Süheyl Ünver Arşivi'ndeki, Necmeddin Okyay defter ve dosyaları ile benzer şekilde hazırlanmış toplam iki bin beş yüz civarında defter ve dosya da aynı şevkle toplanmış olmalıdır. Ünver'in izinden giderek ardında bıraktığı yoğun bilgi birikimi farklı açılardan değerlendirildiği takdirde, Türk sanatı, zanaatı, kültürü üzerine, bir dönemin sanatsal ve kültürel zenginliğini ortaya koyacak çok sayıda çalışma meydana getirilebilir. Necmeddin Okyay belgeleri incelemesi, Süheyl Ünver'in büyük idealine ulaşma yolunda, Türk kitap sanatları tarihyazımı bağlamında bir denemedir.

⁴⁷ Giorgio Vasari, *The Lives of the Artists*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1998; Giorgio Vasari, *Sanatçıların Hayat Hikayeleri*, çev. Elif Gökteke, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.

⁴⁸ Mustafa Âli (Gelibolulu), *Menâkıb-ı Hünerverân*, Türk Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul, 1926; Mustafa Âli (Gelibolulu), *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, (Haz. Müjgan Cunbur), Ankara 1982; Esra Akın-Kıvanç, *Mustafa Âli's Epic Deeds of Artists: A Study on the Earliest Ottoman Text about the Calligraphers and Painters of the Islamic World*, Leiden, Brill Academic Publishers, 2011.

KAYNAKÇA

- Akın-Kıvanç, Esra, **Mustafa Âli's Epic Deeds of Artists: A Study on the Earliest Ottoman Text about the Calligraphers and Painters of the Islamic World**, Leiden, Brill Academic Publishers, 2011.
- Aksoy, Şule, "Hezarfen bir Hattat, Necmeddin Okyay: Hayatı ve Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde Bulunan Kitapları", **M. Uğur Derman Armağanı: Altmışbeşinci Yaşı Münasebetiyle Sunulmuş Tebliğler**, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000, s.73-100.
- Alparslan, Ali, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, 1999.
- Atayol, Pınar, **Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Geleneksel Türk Sanatları Tarih yazımına Katkısı: Necmeddin Okyay Defterleri**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Derman, Çiçek, "Necmeddin Okyay'dan kalan Cild Kalıbları", **Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması. Tebliğler**, (Ed. Ali Rıza Özcan), İstanbul, 2014, s.30-36.
- Derman, M. Uğur **Sakıp Sabancı Müzesi, Hat Koleksiyonundan Seçmeler**, Akbank, İstanbul, 2002.
- Derman, M. Uğur, "Medresetü'l-Hattâtîn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.28, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2003, s. 341-342.
- Derman, M. Uğur, "Hezarfen Hattat Üsküdarlı Necmeddin Okyay", **Üsküdar Sempozyumu I: Bildiriler**, (Haz. Zekeriya Kurşun), C. 2, İstanbul, 2004, s.182-194.
- Derman, M. Uğur, "Mehmed Necmeddin Okyay", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2007, s.343-345.
- Derman, M. Uğur, "Tuhfe-i Hattâtîn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, s.351-353.
- Derman, M. Uğur, "Necmeddin Okyay'ın Mücellidiğine Dair", **Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması. Tebliğler**, (Ed. Ali Rıza Özcan), İstanbul, 2014, s.25-29.
- İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- Mesara, Gülbün, "A. Süheyl Ünver'in Medresetü'l Hattatin Yılları ve Ötesi",

Antik Dekor, 17, 1992, s.60-64.

Mesara, Gülbün – Aykut Kazancıgil – Ahmet Güner Sayar, **A. Süheyl Ünver Bibliyografyası**, İşaret, İstanbul, 1998.

Mustafa Âli (Gelibolulu), **Menâkıb-ı Hünerverân**, Türk Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul, 1926.

Mustafa Âli (Gelibolulu), **Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları**, (Haz. Müjgan Cunbur), Ankara 1982.

Müstakimzâde, **Tuhfe-i Hattâfîn**, Haz. M. Koç, Klasik, İstanbul, 2014.

Parmaksızoğlu, İsmet, “Medresetü’l-Hattâfîn”, **Türk Ansiklopedisi**, C.23, Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 380.

Rado, Şevket, **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul, (tarihsiz).

Sayar, Ahmet Güner, **A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898 - 1986**, Ötüken, İstanbul, 2011.

Sayar, Ahmet Güner, “Ünver, Ahmet Süheyl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, s.350-352.

Serin, Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul, 2003.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (yay.), **Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Arşivinin Düzenlenmesi**, İstanbul, 2014.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (yay.), **Süheyl Ünver koleksiyonu konservasyonu**, İstanbul, 2015.

Unat, Ekrem Kadri, “Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver’in Hayatı ve Türk Tıp Tarihi Kurumuna Hizmetleri”, **Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986)**, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul, 1986, s.9-18.

Ünver, A. S, **Necmeddin Okyay Belgeleri**, (Defter No: 254, 256, 1071, 1072; Dosya No: 9, 679, 680, 681, 895/72). Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (SYEK), Süheyl Ünver Arşivi, İstanbul, t.y.

Vasari, Giorgio, **The Lives of the Artists**, Oxford University Press, Oxford, New York, 1998.

Vasari, Giorgio, **Sanatçıların Hayat Hikayeleri**, çev. Elif Gökteke, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/ephemera>, 10.01.201